

ZAGREB**Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za povijest umjetnosti**

Kandidatkinja: RENATA MARGARETIĆ URLIĆ,
povjesničarka umjetnosti, urednica
u Programu za kulturu HTV-a
Mentor: dr. sc. Zvonko Maković, izv. prof.

**Naslov magistarskog rada: TOTALDIZAJN
RADNIČKOG SVEUČILIŠTA "MOŠA PIJADE":
PRIMJER KONTINUITETA MODERNE I
"SOCIJALISTIČKO PROSVJETITELJSTVO"
U HRVATSKOJ ARHITEKTURI**

Povjerenstvo za obranu magistarskog rada:

- 1. dr. sc. Jasna Galjer, docentica (predsjednica)**
- 2. dr. sc. Zvonko Maković, izv. prof.**
- 3. dr. sc. Darja Radović Mahečić, viša
znanstvena suradnica**

Datum obrane magistarskog rada:**8. svibnja 2008.**

SAŽETAK

Dom Radničkoga sveučilišta u Ulici Proleter-
skih brigada, odnosno današnjega Pučkog otvore-
nog učilišta u Vukovarskoj ulici, autora Radovana
Nikšića i Ninoslava Kučana, kao antologijsko
djelo nacionalne arhitekture predstavljen je u
kontekstu kontinuiteta moderne u poslijeratnom
razdoblju obnove. S obzirom na važnost lokacije i
vremena nastanka, građevina je više iznimka koja
potvrđuje pravilo nego paradigmatički primjer.
Sjajno se uklopila u novu prometnicu i okosnicu
novog dijela grada, postavljajući vlastite omjere,
a u odnosu na neimaštinu razdoblja u kojem je
projektirana i izgrađena, zamišljena je kao kame-
na palača, zavidnih prostornih dimenzija s nizo-
vima staklenih stijena na pročeljima, što je bilo
potpuno različito ili "neprimjereno" imperativima
(ekonomičnost, racionalizacija, itd.) tadašnje
gradnje. Naglašena horizontalnost, kompak-
nost jednostavnih geometrijskih tijela koja se u
dinamičnim odnosima prepleću ili meandriraju
čini osnovnu estetsku kvalitetu, koja se pojačava

u unutrašnjem uređenju s osebnom kreacijom
fluidnih prostora. Osobito je zanimljivo kako su
arhitekti, bez obzira na transparentnost konti-
nuiranih vrpca prozora duž pročelja, uspjeli postići
dojam svojevrsne "utvrde znanja" okrenute prema
vlastitoj unutrašnjosti, osobito prema otvorenim
šupljinama atrija.

Prema evoluciji vrijednosti njezine kompozici-
je od natječajnoga projekta do realizacije, izdvoje-
ni su pojedini elementi koji ukazuju na kontinuitet
tradicije međuratne moderne, kao i prepoznatljivi
potezi poslijeratnog institucionalnog moder-
nizma u promjenama koje nastaju u idejnom te
u izvedbenom projektu. U analizi tih promjena
bilo je važno upozoriti na moguće utjecaje nizo-
zemske arhitekture, s obzirom na činjenicu da
je Radovan Nikšić, upravo u razdoblju između
izrada natječajnog i idejnog projekta, radio u
biroju uglednih arhitekata i teoretičara Van den
Broeka i Bakema. Prema određenim postavkama,
utkanima već u natječajni projekt zaključeno je
kako naši arhitekti nisu zaostajali za aktualnim
europskim tendencijama. Od samog su početka
zamišljali kuću fleksibilna tlocrtnog rasporeda čije
se obrazovne jedinice već tijekom dana mijenjaju,
a pogotovo su morali omogućiti prenamjene u
kontekstu razvoja programa i potreba Radničkog
sveučilišta. Slične se postavke (premda više pri
urbanističkom planiranju nego u projektiranju
pojedinačnih građevina) promatranja određenog
mjestu s aspekta njegova budućeg razvoja pojav-
ljuju u idejama Teama X u sklopu kritike razdvo-
jenih funkcija grada Atenske povelje. Osim toga,
prema programu i arhitektonskoj vrijednosti,
Radničko sveučilište odigralo je ključnu kulturno-
prosvjetnu ulogu u razvoju ne samo planiranog
novog središta grada već i šire zajednice. Takvu
su ulogu propisivali određenim "građogradbenim"
objektima i članovi Teama X čiji je član bio upravo
Jacob Bakema, Nikšićev mentor koji mu je pružio
priliku da predstavi svoj projekt u uglednom dru-
štvu tadašnjih svjetskih arhitektonskih zvijezda
na posljednjem sastanku CIAM-a u Otterlou.

Radničko sveučilište, osobito zanimljive i
jedinstvene strukture mješavine obrazovno-kul-
turne ustanove, s glavnom temom političkog
osposobljavanja "socijalističkih samoupravljača",
nametnulo je projektantima iznimno složen

program. Oni su ga, dakako, sjajno svladali maksimalnom jednostavnošću rasporeda i komunikacija. Posebna se pozornost posvetila i povijesno-dokumentarnoj važnosti građevine, jer se mnogi političko-gospodarski uvjeti zrcale na izvanumjetničkom planu njezine izgradnje. Proučeni su i obrazovni programi Radničkoga sveučilišta u kontekstu samoupravnoga socijalizma, te odrazi tog "socijalističkoga prosvjetiteljstva" na uređenje ugodnih prostora za školovanje i "kulturno uzdizanje" odraslih. No taj se utjecaj može proučavati i u "obrnutom smjeru" utjecaja arhitekture na korisnike tih prostora. Dom Radničkoga sveučilišta predstavlja se naime kao paradigmatički primjer "totaldizajna" toga doba u kontekstu kulturološkog ozračja uvjetovanog umjetničkim slobodama pedesetih godina što simbolizira skupina EXAT 51, čiji je istaknuti član Bernardo Bernardi sudjelovao u uređenju interijera i oblikovanju pokućstva. x

SUMMARY: TOTAL ARCHITECTURE OF "MOŠA PIJADE" WORKERS' UNIVERSITY. AN EXAMPLE OF THE CONTINUITY OF MODERNISM AND "SOCIALIST ENLIGHTENMENT" IN CROATIAN ARCHITECTURE

An anthology example of Croatian architecture, the building of the Workers' University (today Open University) in Vukovarska Street in Zagreb, designed by R. Nikšić and N. Kučan, is presented in the context of the continuity of modernism in the post-war rebuilding period. The evolution of the composition from the competition project to its realization reveals elements of post-war Institutional modernism in the changes from concept to construction, as well as a possible influence of Dutch architecture (Van den Broek, Bakema).

ZAGREB

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za povijest umjetnosti

Kandidat: IVAN MATEJČIĆ, konzervator,
viši savjetnik za nepokretna kulturna dobra
u Konzervatorskom odjelu u Puli
Mentor: dr. sc. Miljenko Jurković, redovni
profesor

Naslov disertacije: GRAĐEVNI RAZVOJ
KATEDRALE U POREČU

Povjerenstvo za obranu disertacije:

- 1. dr. sc. Igor Fisković, redovni profesor**
(predsjednik)
- 2. dr. sc. Miljenko Jurković, redovni profesor**
- 3. dr. sc. Nikola Jakšić, redovni profesor**
Sveučilišta u Zadru

Datum obrane disertacije: 7. prosinca 2007.

SAŽETAK

U Porečkom katedralnom kompleksu, koji predstavlja jednu od najbolje sačuvanih cjelina ranokršćanske arhitekture na svijetu, do danas su skoro potpuno sačuvane i djelomično u izvornoj funkciji trobrodna Eufrazijeva bazilika, atrij s kvadriportikom, memorijalna kapela i biskupska palača iz sredine 16. stoljeća. O ranijim građevnim slojevima svjedoče krstionica, brojni arheološki ostaci i razne strukture uklopljene u Eufrazijeve gradnje. Taj sloj katedrale nazivamo Predeufrazijanom i datiramo ga u 5. stoljeće. Sačuvani su ostaci struktura još starije crkve, prvenstveno podni mozaici, ali i dijelovi zida u elevaciji, koji se datiraju u kraj 4. ili početak 5. stoljeća i koje zovemo Prvom bazilikom. Sva tri crkvena kompleksa nastala su na području koje je i prije bilo potpuno izgrađeno. Ostaci rimske arhitekture otkriveni su ispod podova Prve bazilike i na području nekadašnje ulice koja je gradnjom crkvenog kompleksa transformirana u narteks.

Na osnovi sačuvanih ostataka nemoguće je potpuno rekonstruirati izgled svake od pojedinih faza arhitektonskog razvoja, no mogu se

razabrati sljedeći povijesni slojevi izgrađenosti: a) predcrkvene građevine, b) najstarija crkva – Prva bazilika, c) veliki kompleks dvojne bazilike – Predeufrazijana i d) katedrala biskupa Eufrazija. Tome možemo pribrojiti arhitektonske ostatke i liturgijsku opremu koji svjedoče o radikalnoj transformaciji sjeverne bazilike u ranom srednjem vijeku.

Prostorni kontekst svih faza gradnje porečke katedrale determiniran je urbanističkom organizacijom antičkog Parentiuma. Revizijom podataka o položaju antičkih arhitektonskih ostataka, a poglavito ostataka foruma na Trgu Maraforu, dolazimo do vrlo precizne rekonstrukcije rimske parcelacije na kojoj se zasniva urbanistička struktura grada s pravilnim ortogonalnim sustavom *carda* i *decumanusa*. Ovaj rad demantira često puta ponavljani pogrešan zaključak o postojanju *domusa ecclesiae* unutar rimskog *domusa*.

Prva bazilika sastojala se od tri nejednake četvrtaste dvorane i nartekse, a u 5. stoljeću bitno je monumentalizirana izgradnjom Predeufrazijane, dviju paralelnih trobrodskih bazilika, od kojih se ona sjeverna potpuno nalazi iznad prostora Prve bazilike. Od nje su sačuvani perimetralni zidovi, ali i temelj kolonade. Dobro su sačuvani elementi nartekse koji se protezao duž oba crkvena pročelja. Kompleksu Predeufrazijane pripada i osmerostrana krstionica smještena u osovini veće bazilike. Predeufrazijana je, za razliku od Prve bazilike, zauzimala prostor tri insule Poreča, a Eufrazijeva adaptacija obuhvatila je u prvom redu veliku baziliku. Ona koristi temelje i dijelove zidova s tri strane građevine, a dograđene su središnja poligonalna i polukružne upisane apsida bočnih brodova. Postavljena je kolonada s kapitelima od prokoneškog maramora, oltarna ograda, ambon, a površine apsida pokrivena su figuralnim i dekorativnim mozaicima te ornamentima u tehnici *opus sectille*. Sačuvanost i vrsnoća arhitektonskih i arhitektonsko-dekorativnih detalja u Eufrazijevoj bazilici može se usporediti s primjerima najpoznatijih građevina justinijanskog doba u Raveni, ali i u Carigradu. Eufrazijevim novogradnjama pripada i kvadriportik atrija izgrađen između krstionice i bazilike. Sjeverna bazilika Predeufrazijane ostaje neizmijenjena i u funkciji u doba Eufrazija.

Sjeverno od atrija i krstionice Eufrazije gradi jednokatnu biskupsku palaču. Na prvom katu je potpuno sačuvana velika središnja prijestolna dvorana porečkih biskupa, uzdignuta iznad bočnih prostorija, osvjetljena nizom od 11 prozora i velikim prozorima u prostranoj apsidi. Pročelje zgrade artikulirano je u obliku svečanog tribelona s parom mramornih stupova s korintskim kapitelima koji nose veliki središnji i manje bočne lukove. Na mramornim impostima isklesani su simbolički reljefi ptica uz križ. Intrados trijumfalnog luka ukrašen je reljefnom štukaturom s motivima vinove loze. x

SUMMARY: CONSTRUCTION
DEVELOPMENT OF POREČ CATHEDRAL

The episcopal complex in Poreč, one of the world's best preserved monuments of Early Christian architecture, consists of almost fully preserved and partly functional three-nave Euphrasian basilica, a quadriporticus atrium, a memorial chapel and mid-16th century bishop's palace. Preserved remains do not consent a full reconstruction of each phase of the complex's architectural development, although they allow discerning of the following historical building layers: a) buildings prior to the church, b) the oldest church - the First basilica, c) large dual basilica complex - Pre-Euphrasian basilica and d) bishop Euphrasius' cathedral.

ZAGREB**Arhitektonski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu**

Kandidat: mr. sc. RADOSLAV BUŽANČIĆ,
arhitekt, konzervator, pročelnik
Konzervatorskog odjela u Trogiru
Mentor: dr. sc. Vladimir Bedenko, redovni
profesor

Naslov disertacije: NIKOLA IVANOV
FIRENTINAC, ARHITEKT RENESANSNE
OBNOVE TROGIRA KRAJEM 15. STOLJEĆA

Povjerenstvo za obranu disertacije:

- 1. dr. sc. Karin Šerman, docentica**
(predsjednica)
- 2. dr. sc. Vladimir Bedenko, redovni profesor**
- 3. dr. sc. Jadranka Neralić, viša znanstvena**
suradnica

Datum obrane disertacije: 29. veljače 2008.

SAŽETAK

Među urbanističkim i arhitektonskim zahvatima započetim 60-ih godina 15. stoljeća u Trogiru, renesansna obnova grada najreprezentativnije se ogleda na regulaciji glavnoga gradskog trga koji je transformiran na način sličan Albertijevim projektima u Pienzi i Mantovi, koje su izveli njegovi arhitekti B. Rossellino i L. Fancelli. Kao i navedeni primjeri trogirski trg oslanja se na sličan slikarski pristup i upotrebu perspektive; štoviše pogled na trogirski trg iz portika katedrale izravnij je citat preuređenja Piazze del' Erbe u Mantovi.

Gradnja nove krstionice zatvorenjem sjeverne strane portika katedrale implicirala je ostale zahvate, poput gradnje crkve Sv. Sebastijana ili uređenja komunalne palače koja je nakon završetka obnove postala jedno od pročelja trga. Ulogu humanista uključena u projektiranje trogirskog trga nosio je Koriolan Cipiko, čiju prisutnost u svim fazama gradnje potvrđuju dokumenti, koji je poznao teorijske traktate rane renesanse, Albertijeve *Della pittura* i *De re aedificatoria*. Prvih godina zahvata, za vrijeme gradnje krstionice,

Koriolan se oslanjao na izvedbu radionice domaćeg graditelja Andrije Alešija, no Trogir je pravi preporod doživio dolaskom Nikole Firentinca, arhitekta ne samo kapele Sv. Ivana nego cjelokupne realizacije preuređenja gradskog središta. Premda gotovo isključivo proučavan kao kipar, a ne kao arhitekt, njegovo je arhitektonsko djelo nadvisilo skulpturu količinom i kvalitetom. Njegov arhitektonsko djelovanje u Trogiru dokazuju izvedbeni nacrti za gradnju kapele urezani na terasi lože iznad sjevernog broda (majstorska radionica za vrijeme radova). Firentinac u raniji projekt unosi eleganciju, a vladanje perspektivom unosi u kapelu jedinstveni efekt dinamike. Analizom proporcija kapele i ostalih istodobnih graditeljskih pothvata na trgu u radu se ukazuje na jedinstvo skulpturalnog i arhitektonskog izričaja te se svi dovode u vezu s arhitekturom Nikole Firentinca.

Nikola Firentinac nije, kako se ranije smatralo, Donatellov đak. Disertacija obrazlaže kako je stasao u rimskoj radionici Filaretea. Početkom 60-ih u Veneciji se predstavljao kao Nicolaus *de Tigule quondam ser Iohannis*. To upućuje da je skulptor i graditelj koji je 50-ih godina 15. stoljeću radio za papu Pija II. u Rimu i Tivoliju. U disertaciji se posvetila pozornost Albertijevu utjecaju na urbanističku regulaciju središta Trogira koji se očituje u uspostavi novih proporcija trga, čišćenju povišnog prostora za ostvarenje monumentalnih građevinskih zahvata uz istodobno pažljivo uklopavanje staroga u novo, a ne isključuje se ni mogućnost izravnog kontakta Albertija i Firentinca, koji su se mogli upoznati u rimskim krugovima papinskih graditelja.

Firentinčev dolazak u Dalmaciju može imati veze s krizom u Bosni i podrškom koju je papa pružao otporu protiv Turaka. Može se očekivati da će otkriće novih dokumenata pokazati pravi razlog njegova dolaska – zasigurno vrlo značajan posao zbog kojeg je već afirmirani kipar i arhitekt napustio papinske poslove. ×

SUMMARY: NICCOLÒ DI GIOVANNI FIORENTINO, ARCHITECT OF LATE 15TH CENTURY RENAISSANCE RESTORATION OF TROGIR

The Renaissance restoration of Trogir is most emblematic in the regulation of its main town square, transformed similarly to Alberti's projects in Pienza and Mantova. Trogir has seen its true revival with the arrival of Niccolò di Giovanni Fiorentino, architect of St John's Chapel and author of complete town centre restoration. Although studied in more detail as a sculptor and not as an architect, his architectural achievements have outgrown his sculptural work in both quality and quantity. The thesis draws special attention to Alberti's influence on the urbanistic regulation of Trogir town centre through establishing new square proportions, cleaning of the historical area for monumental building constructions, but with careful incorporation of existing elements into new architectural solutions.